

Komparativistika in literarna zgodovina v korespondenci dveh slovanskih filologov (Matija Murko in Frank Wollman)

Anna Zelenková

Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Valentinská 1, CZ-11 000 Praha 1
zelenkova.anna@centrum.cz

Prispevek se ukvarja s problematiko komparativistike in literarne zgodovine, kot se je oblikovala v danes še neobjavljeni korespondenci med M. Murkom (1861–1952) in F. Wollmanom (1888–1969). Murko je kljub svoji pozitivistični orientaciji vplival na strukturalno usmerjenega Wollmana pri izbiri in obdelavi tem, ki so postale predmet razprav vodilnih evropskih slavistov v obdobju med obema vojnama. Konkretno je šlo za vprašanje skupne dediščine slovanskih književnosti (ter enotnosti ustnega in pisnega izročila) pa tudi za opredelitev kompetenc slavističnih študijev, ki naj bi presegle ozek jezikovno-etnični okvir.

Ključne besede: slovanska filologija / primerjalna književnost / revija Slavia / Murko, Matija / Wollman, Frank / slavistika

V uvodu lahko ugotovimo, da korespondenca med M. Murkom in F. Wollmanom, katere kritična izdaja je v pripravi, pristno dokumentira ne samo oblikovanje češke šole literarne komparativistike, ampak tudi evropske slavistike prve polovice 20. stoletja. Hkrati je »zgodba« dveh generacijsko in metodološko različnih, pa vendar naklonjenih si raziskovalnih osebnosti, ki sta se zavedali svojega poslanstva in verjeli, da »Slovani ... prinašajo svetu nekaj novega, velikega ...« (Murko, *Paměti* 239).

Veliko število objavljenih publikacij in monografij dokazuje, da ima kritično izdajanje korespondence pomembnih predstavnikov slovanske filologije že dolgoletno tradicijo; s tem, da se objavljajo delovna (pa tudi osebna) pisma, se hkrati arhivira tudi institucionalna zgodovina jezikoslovne in literarnovedne slavistike. Zbiranje in interpretacija arhivskih gradiv sta se programsko začeli uresničevati z nastopom pozitivistične generacije, pozornost pa je bila usmerjena predvsem na obdobje narodnega preroda kot na ključno etapo pri nastanku modernih slovanskih družb in njihovem kul-

turnem izoblikovanju. Danes je opaziti povečano zanimanje za dokumentiranje preloma 19. in 20. stoletja ter obdobja med obema vojnama, tj. časovnega izseka, ki je metodološko povezan z vrhuncem razvoja pozitivizma in z nastopom drugih izmov. Seveda pa so se v zadnjih sto letih spremenili pogledi ne samo na vrednost in pomen izdajanja literarne korespondence, ampak tudi na obliko, način in recepcijo te dejavnosti. Korespondenca, in sicer ne samo pisateljev, ampak tudi znanstvenih osebnosti, ni razumljena samo kot dokument, ki ima spoznavno in dokumentarno funkcijo, ampak je videna tudi kot literarno besedilo s potencialnimi slogovnimi kvalitetami, ki so na prelomu 19. in 20. stoletja pomembno sredstvo komunikacije in izražanja novih informacij, pa tudi netradicionalna oblika ustvarjalne samo-realizacije, ki priča o identiteti svojega avtorja (Ambruš 605–609). Danes se pri objavljanju literarnih virov ne pojavljajo več sumi o obnavljanju pozitivističnih pristopov, faktografskem prezentizmu in pomanjkanju novih interpretacijskih metod, ampak ravno nasprotno, ta dejavnost je razumljena kot regularni in integralni del kulturne dediščine in kolektivnega spomina, ki »zajema reprezentacije preteklosti v zgodovinski evidenci in tudi v spominski simboliki« (Liba 48). Objavljanje korespondence filologov je že postalo običajen del posameznih izdaj in izbranih ali zbranih spisov, saj lahko ravno iz pisem literarni raziskovalci in bralci črpajo relevantne podatke o osebnem, poklicnem in intelektualnem življenju posameznih osebnosti, in sicer tudi v povezavi z družbenim ozračjem danega obdobja. Jasno je, da so pisma bolj neposreden in verodostojen zapis kot npr. stilizirani spomini, napisani že z določene časovne distance, prinašajo pa tudi globlji vpogled v navdih, medsebojne vplive in nastanek posameznih del. Marsikdaj v njih najdemo odprta osebna stališča avtorja in njegove nazore, ki bi bili v javni komunikaciji gotovo podvrženi strožji cenzuri ali pa pravzaprav sploh nikoli (v skladu s prvotnim namenom avtorja) ne bi bili objavljeni. Zato sodijo korespondenca in tudi rokopisi med dokumentarno najbolj dragocene dele posameznih literarnih zapuščin (Mat'ovčič-Parenička 159). Z žanrskega stališča predstavljajo pisma nesizejske tvorbe, ki semantično nihajo med stvarno in umetnostno literaturo – povezuje pa jih tematska usmerjenost na aktualno projekcijo človeka in njegove zgodovine. Gre torej za »personalizirano preteklost«, kjer se zapis dobe izrisuje »bolj v sedanjih pričakovanjih glede prihodnosti, in ne v sami preteklosti« (Liba 48). Pisma so predvsem t. i. (avto)biografski žanri, kjer subjektivnost pripovedi korigirajo funkcija, predmet in predvsem naslovnik sporočila, ki si z avtorjem pisma deli analogni »spomin časa« ter poklicni in družbeni kontekst. Korespondenca tako neizogibno dopolnjuje podobo biografije in dela posameznih osebnosti in predstavlja enega od najpomembnejših avtentičnih virov za njihovo podrobnejše spoznavanje. Vendar je para-

doksno, da ima ta trditev večji literarnozgodovinski pomen pri objavljanju korespondence znanstvenikov kot pa pisateljev, za katere pomeni pisanje pisem tudi določeno vrsto samoizražanja. Pri korespondenci znanstvenika-filologa se dejansko ne računa z morebitnim objavljanjem. Ravno v osebni in uradni korespondenci ter v avtentičnih zapisih z različno stopnjo narativnosti lahko najdemo, kot navaja D. Dolinar v študiji »Kritične izdaje« (Dolinar 41–51), manjkajoče informacije o institucijah in delih, o poklicnih poteh in družbeni mobilnosti. Korespondenca lahko razkrije psihološko ozadje konfliktov, približa vzajemno recepcijo skozi odsev vsakdanjosti in »ustnega izročila«. Ta oblika komunikacije med raziskovalci, ki so si generacijsko in idejno blizu, ima seveda bolj informativno in dokumentarno vrednost kot pa estetsko. A kljub temu priča tudi o »notranjem« in »zunanjem« svetu obeh piscev, njun »dialog« odseva vidike ustvarjalnega in zasebnega življenja. Značilno je, da je na primer isti dogodek ali dejstvo v tem primeru pogosto prikazano v »podvojeni«, »dramatični« perspektivi, pri čemer natančneje opredeli osebno razmerje med piscema, pa tudi pomembne momente različnih raziskovalnih ali družbenih aktivnosti, ki se včasih izmikajo uradni pozornosti literarnega zgodovinopisja. Pisma (kot literarna besedila in dokumenti) namreč hkrati minimalizirajo naravno protislovje med avtentičnostjo, tj. tem, kar je raziskovalec v svoje poročilo vstavil, in namernostjo, tj. tem, kako si je naslovnik pismo sam dopolnil.

Omenjeni dokumentarni in literarnovedni vidik sta združena tudi v komparativistični in slavistični korespondenci med Frankom Wollmanom (1888–1969) in Matijo Murkom (1861–1952). Njuno življenje in delo sta v zadnjem času postala predmet interdisciplinarnega raziskovanja; v resnično mnogostranskih raziskovalnih in organizacijskih dejavnosti teh dveh osebnosti odseva zgodovina evropske komparativistike in slavistike kot prepleta idej in institucionalnega razvoja (gl. Jesenšek, Zelenka, Hlôšková in Zelenková).¹ Murko je deloval v različnih evropskih središčih, pomembna je njegova dolga univerzitetna kariera na Dunaju, v Gradcu, Leipzigu in Pragi, kjer je nazadnje živel v obdobju med obema vojnama, njegove številne poklicne in institucionalne funkcije, študijska in spoznavna potovanja po Evropi in Rusiji, pionirska dejavnost na skoraj vseh področjih slavistike, stiki z vodilnimi politiki in znanstveniki njegovega časa – zaradi vsega tega je postal splošno spoštovana osebnost, ki »se je ... izoblikovala v eno od najpomembnejših osebnosti takratne slavistike« (Horák XIV) in ki jo danes vidimo »kot velikana *sui generis*« (Wollman, *Česká* 12) ravno zaradi tega, »kako je prestopal meje znanstvenih generacij, šol in metod« (12). Murko je kljub svoji povezanosti s pozitivizmom že v času svojega življenja postal dobesedno legendarna osebnost. Podobno se tudi za generacijo mlajši Frank Wollman uvršča med najpomembnejše če-

ško-slovaške komparativiste in slaviste 20. stoletja, ki so vplivali na razvoj najrazličnejših strokovnih panog (literarna teorija, primerjalna literarna veda, folkloristika, etnologija, teatrologija, tudi pisateljstvo idr.). Bil je vidni član Praškega lingvističnega krožka, ki je rehabilitiral komparativistiko v sistemu strukturalne metodologije – srbski literarni znanstvenik Z. Konstantinović ima njegov kontrastivni pristop za eno od najbolj izvirnih aplikacij strukturalizma na področju vzajemnega študija medliterarnega procesa (Konstantinović 347–353). Wollmanov opis slovanske medliterarne skupnosti kot sistema občne (generalne) literature (kot jo je opredelil Paul van Tieghem) je s svojim ustvarjalnim pristopom vplival tudi na enega najpomembnejših slovaških komparativistov Dionýza Ďurišina, ki je imel Wollmana in M. Bakoša za utemeljitelja moderne slovaške primerjalne književnosti (Ďurišin 92–98).

Korespondenca teh generacijsko in metodološko različnih raziskovalcev, ki sta doživela velik odziv in znanstveno priznavanje v Evropi, je shranjena na Literarnem oddelku Arhiva narodnega pismenstva (Literární archiv Památníku národního písemnictví) v Pragi. Skupno se je v fondu M. Murka ohranilo 156 korespondenčnih enot, ki jih je F. Wollman naslovil na M. Murka v letih 1922–1951, v istem fondu je tudi 18 enot, ki jih je M. Murko poslal F. Wollmanu. Fond dopolnjuje še 8 korespondenčnih enot, ki jih je M. Murko kot glavni urednik revije *Slavia* namenil F. Wollmanu v letih 1924–1928 (fond *Slavia*). To relativno veliko število, ki zajema skoraj tridesetletno časovno obdobje, predstavlja reprezentativno zbirko pisem, iz katere je razviden zelo spoštljiv in pozneje prijateljski odnos med profesorjem in njegovim učencem, ki ju je povezovalo izrazito poklicno zanimanje za folkloro, komparativistiko in slavistiko. Po prvi svetovni vojni si je Murko (kot zgodovinar južnoslovanskih literatur) prizadeval za pridobitev univerzitetnega položaja, ki bi bil bliže njegovemu domu. Dobil je ponudbo iz Zagreba, ki pa mu ni ustrezala predvsem zaradi finančnih razlogov, naselitev v Leipzigu pa je bila zaradi družinskih, pa tudi vse bolj nestabilnih političnih nemških razmer tudi nerealna. Zato je sprejel predlog (katerega pobudnik je bil predsednik Češkoslovaške T. G. Masaryk) praških slavistov (J. Jakubec, J. Polívka, J. Vlček, J. Máchal), s katerimi je imel tudi osebne prijateljske stike, da bi kot redni profesor nastopil na praški univerzi, na katedri za jezike in književnosti južnih Slovanov in tu opravil reorganizacijo slavističnih študij. In kot lahko razberemo iz *Spominov* (Murko, *Paměti*) in iz korespondence z J. Polívko in J. Máchalom, se je Murko za Prago odločil šele sredi leta 1920 in se 1. oktobra za stalno preselil v Prago.

Ravno v Pragi je leta 1922 sledila seznanitev in prvi osebni stik med Wollmanom in Murkom – in sicer na pobudo F. Wollmana. Ta je po priporočilu svojih univerzitetnih učiteljev J. Vlčka in J. Polívke odšel na

Slovaško (na začetku kot srednješolski profesor), da bi se tam posvetil znanstvenemu delu in nadaljeval Polívkovo zbiranje slovaške folklore. Mladi Wollman, ki je na začetku dvajsetih let nihal med poklicno potjo učitelja in raziskovalno kariero na novi Filozofski fakulteti Univerze Komenskega v Bratislavi, se je na koncu odločil potegovati za mesto docenta na slovaški visoki šoli. Zato je zaprosil za habilitacijo na Filozofski fakulteti Karlove univerze, in sicer s področja primerjalne zgodovine slovanskih literatur in ljudskega izročila. Njegovo habilitacijsko delo so bile *Vampirske pripovedi na srednjeevropskem ozemlju*, ki niso zajemale samo prenašanja vampirskih motivov, ampak celotnih oblikovalskih postopkov in sredstev, vključno z analognimi pripovednimi ogroddi. V tem delu je prepletel antropološko in migracijsko teorijo ter s tem upošteval samonikli nastanek motivov na podlagi življenjskih razmer, priznaval je njihovo vzajemno migracijo in kroženje celotnih snovi, idej in besednih oblik. S tem je prispeval k sodobnemu pojmovanju takratne folkloristike, ki iz svojega polja ni izključevala niti etnopsiholoških prvin, npr. vpliva spiritističnih predstav ali metafizičnih verovanj na oblikovanje posameznih faz ljudske duševnosti. Murko je bil kot profesor jugoslovanskih literatur predsednik habilitacijske komisije in je Wollmanovo delo zelo pohvalil. *Venia docendi* je Univerza Komenskega potrdila 7. 3. 1923 in septembra tega leta je Wollman od ministrstva za šolstvo in narodno prosveto dobil dovoljenje za predavanja in seminarske vaje v skupnem obsegu sedem ur tedensko (kot nadomestni docent). S tem se je obseg njegovega poučevanja približal običajni profesorski obveznosti. Zato je na predlog zgodovinarja V. Chaloupeckega in literarnega zgodovinarja A. Pražáka profesorski zbor Filozofske fakultete Univerze Komenskega 26. 3. 1924 imenoval tričlansko komisijo, v sestavi Josef Hanuš, Albert Pražák a Miloš Weingart, ki je ministrstvu za šolstvo in narodno prosveto priporočila, da se Wollmana imenuje za izrednega profesorja slovanskih literatur in ljudskega izročila ter se ga s tem razreši srednješolskega pouka. Vendar se je ministrstvo zaradi Wollmanove mladosti obotavljalo in imenovanje odlagalo. Očitki so prihajali od nefilološkega dela profesorskega zbora bratislavske filozofske fakultete, ki ga je domnevno motilo kandidatovo pomanjkanje znanstvenih kvalifikacij, premalo pedagoške prakse in ozka specializacija na katedri za zgodovino slovanskih literatur in ljudskega izročila. Wollman se je zato v pismu z dne 6. 10. 1925 obrnil na predsednika svoje habilitacijske komisije in predstojnika praške slavistike M. Murka s prošnjo za pomoč: »Prosim vas [...] kot vodjo naše slavistike, ki pozna mene in moje delo, da bi ljubeznivo uporabili svoj dragoceni vpliv pri ministrstvu za šolstvo in narodno prosveto, da bi po poldrugem letu končno udejanjilo predlog fakultete. Izgube v slavističnem svetu – seveda zelo boleče –, čeprav ne

zadevajo izključno mojega področja, vendarle dokazujejo nujnost specializacije, in torej tudi potrebnost katedre, ki jo predstavljam.«² V pismu je Murku povzel tudi svojo znanstveno dejavnost iz let 1924–1925, posvečeno jugoslovanski dramski ustvarjalnosti in predvsem monografijo *Slovenska drama (Slovinské drama, 1925)*, ki je bila v pripravi. Toda ob tem pregledu je dodal: »Delam na monografijah, ki v katalogu ne ustvarjajo vtisa številčnosti.«³ Svoje znanstvene in pedagoške kvalifikacije v Bratislavi je označil z naslednjimi besedami:

[...] kljub priznanju moje znanstvene in učiteljske usposobljenosti s habilitacijo pred strokovnjaki svetovnega slovesa na Univerzi v Pragi že dve leti supliram celotno obveznost te katedre, vključno s seminarjem. Kar zadeva obseg objavljenega znanstvenega dela, lahko mirno zatrdim, da je enakovreden obsegu dela večine profesorjev, izvoljenih v Brnu in Bratislavi, in sicer ne v izredne, ampak v redne profesorje, in to mlajših kot jaz [...] Še vedno nimam možnosti opirati se na slaviščno knjižnico in [...] sem zato v neprimerljivo slabšem položaju kot tisti, ki so v Pragi ali pa se v Brno oziroma Bratislavo vozijo.⁴

Navedeno argumentacijo (s kritičnim namigom na nekatere kolege iz vrst profesorskega zbora) je v zaključku pisma dopolnil z besedami o svoji zapleteni življenjski situaciji: »In zdaj [...]vas prosim, da presodite tiste informacije, po katerih naj bi se še naprej dokazoval, star sem skoraj 38 let, imam družino in živim v težkih razmerah, o katerih gospodje, ki se sem vozijo iz Prage, ne vedo ničesar.«⁵

F. Wollman je bil 28. 10. 1925 končno uradno izvoljen v naziv izrednega profesorja primerjalne zgodovine slovanskih literatur in ljudskega izročila z veljavnostjo od 1. 11. Na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega je začel predavati primerjalno zgodovino slovanskih literatur od najstarejših obdobij pa vse do moderne, ukvarjal se je predvsem z jugoslovansko dramatiko, češkoslovaško folkloro, srbohrvaško epiko ter v prvi vrsti z metodološkimi vprašanji literarne teorije in komparativnega mišljenja. Njegova korespondenca z Murkom z začetka dvajsetih let prča o njegovi zapleteni življenjski situaciji, o odločanju med vedo in umetnostjo oziroma o prizadevanju, da bi si zagotovil prosti čas in sredstva za pisanje znanstvenih študij. Murko, ki je pri Wollmanu prepoznal izredno nadarjenost in delavnost, se je zato trudil ustreči njegovim prošnjam, npr. pogosto ponavljajočemu se moledovanju za intervencijo, ki bi pospešila njegovo izvolitev v naziv izrednega profesorja. Wollman je Murku pošiljal izvlečke svojih študij, pogosto je pisal tudi za *Slavio*, ki jo je urejal Murko, ter se z njim posvetoval o folklorističnih in slavističnih problemih. Ravno Murko je bil tisti, ki ga je pritegnil k študiju jugoslovanske dramatike oziroma k celovitemu študiju jugoslovanskega slovstva. Vrhunec te

Wollmanove tematske usmeritve je bila jugoslovanska »dramatska« serija *Srbohrvaška drama: Pregled razvoja do vojne* (*Srbochorvatské drama: Přehled vývoje do války* 1924), *Slovenska drama* (*Slovinské drama* 1925), *Bolgarska drama* (*Bulharské drama* 1928) in končno še sintetična študija *Dramatika slovanskega juga* (*Dramatika slovanského jihu* 1930). Wollman je v teh delih izkazal izjemno razumevanje eidologije, ki je prinesla komparativno morfologijo, tj. oblikoslovno opredelitev raziskovanja žanra in literarne zvrsti z upoštevanjem genetskih vplivov in tipoloških analogij. S tem je raziskovalec (kot predstavnik druge generacije »češke šole literarne komparativistike«) (Wollman, *Česká* 45–47) zaključil preobrazbo starejše kulturnozgodovinske šole, ki ji je pripadal Murko kot klasični slovanski filolog, ter strukturno-funkcionalističnega stališča Praškega lingvističnega krožka, na katerega člane pa so vplivali kritični nazori Mukařovskega, zaradi česar so bili do komparativistike zadržani.

Od druge polovice dvajsetih let so se v njuni korespondenci pojavljala razmišljanja o Wollmanovi zaposlitvi na Katedri za jugoslovanske jezike in literature na Filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi. Wollman je namreč po pridobitvi redne profesure leta 1928 za stalno prestopil na Masarykovo univerzo v Brnu. Februarja 1931 je bil uradno predlagan za rednega profesorja praškega oddelka, kjer naj bi nasledil Murka, ki se je po dopolnjem sedemdesetem letu odpravljal v pokoj. Za redno profesuro v Pragi je Wollmana priporočil ravno Murko, saj je v monografski študiji *Njegošev deseterec* (Wollman, »Njegošův« 737–791) dokazal svoje obsežno poznavanje jugoslovanske epike, njenih prozodičnih in ritmičnih temeljev, pa tudi »usposobljenost za raziskovanje in predavanje tudi o jezikovnih vprašanjih«. ⁶ Murko je pozneje v *Spominih* navedel, da je Wollmana neposredno spodbudil k temu jezikoslovnemu delu, saj se je proti njegovi profesorski kandidaturi pojavil očitek, da raziskovalcu manjka delo s področja jugoslovanskih jezikov. Podrobno verzološko študijo o prozodičnih sistemih v Njegoševih delih je ocenil R. Jakobson kot teoretik moderne slovanske verzologije – v korespondenci z Murkom 3. 2. 1931 je Wollmanovo delo pohvalil z besedami, da je simptomatično »za sodobno literarno vedo, ki je usmerjena v probleme umetnostne oblike ...«. ⁷ Wollman naj bi se kot Murkov praški naslednik posvetil jugoslovanskemu slovstvu, vključno z bolgarsko literaturo, in dejansko postal »dober posrednik pri kulturnih stikih s slovanskim jugom«. ⁸ Od njega se je pričakovala tudi reorganizacija slavističnih in komparativističnih študijev, ki naj bi prinesla razvoj moderne jezikoslovne in literarnovedne metode. Komisija, ki so jo sestavljali V. Francev, J. Horák, O. Hujer, J. Jakubec, M. Murko, E. Smetánka a M. Weingart, je svoj predlog z 10. 2. 1931, da bi mesto na katedri moral zasedeti prav Wollman, utemeljila z nujnostjo reforme slavistike:

Na naši fakulteti je bila ustanovljena nova katedra za jugoslovanske jezike in literature, ki naj bi zajemala študij jezika in književnosti vseh Jugoslovancev, torej tudi Bolgarov [...] Ker pa se z izrazom jugoslovanski danes označujejo samo Srbi, Hrvati in Slovenci, komisija predlaga, da bi novi profesor pokrival 'jezike in literature južnih Slovanov'. Kot posledica te glavne zahteve je bil izbor kandidatov za to katedro bistveno omejen, še zlasti ker se danes le malokdo ukvarja s študijem jezika in književnosti [...] K sreči se je našel kandidat, ki bi najverjetneje ustrezal vsem navedenim zahtevam, in sicer dr. Frank Wollman.⁹

Vendar Wollmanov nastop na praški univerzi na koncu ni bil uresničen. Družinski razlogi in finančna nesoglasja z ministrstvom za šolstvo in narodno prosveto so povzročili odlog, ki je na koncu onemogočil Wollmanovo imenovanje za rednega profesorja Karlove univerze. Murko je v svojih pismih večkrat izrazil strah zaradi Wollmanovih stopnjujočih se zahtev, zaradi tega, da mladi raziskovalec (kot se je v praškem univerzitetnem okolju že govorilo) ne bi postal »nemirni uporniški duh«. ¹⁰ Murko je zato v svoji korespondenci z začetka tridesetih let zavrnil neposredno intervencijo kot posrednik in Wollmanu priporočil, naj se z ministrstvom pogaja sam. Vendar v takratni gospodarski krizi ni bilo mogoče izpolniti upravičenih finančnih zahtev, zato se je Wollman v nadaljnjih pogajanjih z ministrstvom postopoma umikal. V svojem odstopnem pismu je razloge za zavrnitev mesta v Pragi opisal z naslednjimi besedami:

Dovoljujem si ponoviti, da zavest o časti, ki ste mi jo, slavni gospodje, izkazali s svojim enoglasnim predlogom, ter čast sodelovati pri znanstveni in državotvorni nalogi in končno tudi želja, da bi delal med vami, pri meni ostajajo nezmanjšane. Vendar pa sem mnenja, da je tudi administrativa dolžna olajšati profesorjevo delo na reprezentativni fakulteti in da mora izhajati iz preprostega pravnega načela, ki si prizadeva, da se ne zniža njegov dosedanji življenjski standard, če že ne iz načela, da se finančno preskrbi njega in njegovo družino, ustrezno njegovemu stanu.¹¹

Leto dni pozneje, 28. 10. 1935, je v pismu Murku pisal o pravilnosti svoje odločitve, da ostane v Brnu: »Veseli me, da nisem odšel v Prago. Moja življenjska situacija bi se s tem samo poslabšala.«¹² Za nameček je Masarykova univerza v Brnu omogočala hitrejše napredovanje na celi vrsti področij, katerih katedre so na praški univerzi že zasedli predstavniki starejše generacije, povezane (zlasti v zgodovinskih panogah) s pozitivistično metodo. Okolje zunaj Prage je nudilo več prostora za znanstvenike mlajše ali srednje generacije, ki so v novo okolje prihajali tudi zaradi možnosti hitrejše pridobitve habilitacije in profesure. Tam so bili tudi boljši pogoji za večjo svobodo metodološkega eksperimentiranja. V svobodnih razmerah Filozofske fakultete Masarykove univerze v Brnu je svojo strukturalno-funkcijsko metodo razvijal Jakobson (tu si je leta 1933 pridobil habilitacijo

iz ruske literature), na univerzi pa je deloval tudi jezikoslovec B. Havránek. Zunaj praškega okolja je vse do leta 1937 deloval tudi literarni teoretik J. Mukařovský, ki se je leta 1931 habilitiral na Filozofski fakulteti Univerze Komenskega v Bratislavi za docenta estetike. Manj znan je podatek, da so ključni člani Praškega lingvističnega krožka v obdobju med obema vojnama delovali zunaj Prage, zlasti na »obrobnih« katedrah v Brnu ali v Bratislavi.

Iz korespondence v drugi polovici tridesetih let so razvidni komparativistični interesi obeh raziskovalcev. V ospredju zanimanja je ostala predvsem tema skupne dediščine slovanskih literatur pa tudi opredelitev kompetenc slavističnih študij, kar je bil splošen predmet razprav vodilnih evropskih slavistov (A. Mazon, A. Brückner, J. Kleiner, J. Máchal, R. Jakobson, H. Batowski, M. Weingart, J. Horák ad.) v obdobju med obema vojnama. Wollmanovo strukturalno zasnovano *Slovstvo Slovanov* (*Slovesnost Slovanů* 1928) je bilo »poskus sinoptično-ideografske zbirke slovanske besedne ustvarjalnosti« (Wollman, *Slovesnost* 238) in je literarno zgodovino slovanskih književnosti razumelo kot zgodovino oblik in struktur, za katere je značilna povezava med ustnim izročilom in pisno fiksiranimi besedili. *Slovstvo Slovanov*, katerega rokopis je redigiral Murko, je izhajalo iz nazora, da strukturalna enotnost slovanskih literatur temelji na eidološkem principu, saj v višje celote, kot je svetovna literatura (tu je na Wollmana vplival koncept t. i. obče literature francoskega komparativista Paula van Tieghema), ne vstopajo same nacionalne literature glede na svojo »razvitost« ali »velikost«, ampak njihove posamezne oblike in strukture, torej konkretna besedila. Murko je zato kot glavni organizator prvega mednarodnega kongresa slavistov v Pragi leta 1929 povabil Wollmana, da na kongresu nastopi in podrobneje razloži svoje videnje slovanskih književnosti. Wollman se je pri tem navezal na Murkov »Govor na otvoritvi I. kongresa slovanskih filologov 6. 10. 1929 v Pragi« (Murko, »Reč« 840–849), v katerem je bil povzet razvoj slavističnih študij in posameznih konceptov zgodovine slovanskih književnosti od 19. stoletja do sodobnosti. Wollman je v svojem referatu »Problemi primerjalnega študija slovanskih literatur in ljudskega slovanskega izročila, njegovi cilji in metode« (»Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání slovanského, jeho cíle a metody«; Wollman, »Nové« neoštevilčene strani) poudaril strukturno enotnost slovanskih literatur, ki izhaja iz podiranja »meje med t. i. umetnimi, knjižnimi stvaritvami ter ljudskimi in ustnimi, med literaturo v ožjem pomenu besede, tj. knjižnim slovstvom, in izročilom, tj. ustnim slovstvom« (nav. m.).

Wollman je v korespondenci z Murkom, ki je bil kot ravnatelj Slovanskega inštituta pokrovitelj revije *Germanoslavica*, kritiziral tudi povečano izdajateljsko dejavnost nemških praških slavistov. V pismu Murku z

dne 28. 10. 1935 je reagiral na študijo Konrada Bittnerja »Methodologisches zur vergleichenden germanisch-slavischen Literaturwissenschaft« (Bittner 1–18, 241–276): »Prišli smo tako daleč, da se z našim denarjem objavljajo t. i. znanstveni nazori, katerih dinamika ni daleč od Konrada Henleina [glavni predstavnik Sudetskonemške stranke na Češkoslovaškem, ki je kot peta kolona sodelovala s Hitlerjem pri razbitju Češkoslovaške – op. A. Z.]; ni niti ene (metodološko) nove ideje; tam je le neomajno in tendenciozno obdelano to, kar sta dala stari pozitivizem in hiperpozitivizem.«¹³ Češki slavisti (s tiho podporo Murka) so izrazili svoj nazor o strukturni enotnosti slovanskih literatur zlasti v skupni reakciji na objavo monografije nemškega zgodovinarja K. Bittnerja *Deutsche und Tschechen I* (1936), ki si je prizadevala z literarnozgodovinskega in filozofskega stališča analizirati zgodovinski odnos med Čehi in Nemci v češkem jezikovnem prostoru. Bittner, ki je bil privrženec nacističnega gesla »Blut und Boden«, je kompilacijsko povzdigoval nemške vplive na nastanek in oblikovanje češke srednjeveške kulture in ni navedel skupnih virov latinsko-rimske tradicije niti posebnega prispevka slovanske skupnosti. Praški lingvistični krožek je zato dne 7. 12. 1936 v Pragi organiziral javno razpravo o omenjeni monografiji, na kateri sta spregovorila R. Jakobson in F. Wollman.¹⁴ Jakobson je nastopil proti Bittnerjevemu nazorom, navedenim v monografiji, proti tezi o »prevešanju tehtnice«, o izmenični kulturni nadvladi, v kateri prevladuje zahodna, tj. nemška prvina, kar dokazuje, da se razvojna linija nemške izobraženosti prekriva z napredkom češke kulturne ustvarjalnosti (Jakobson 207–221). Wollman pa je po drugi strani branil zgodovinsko enotnost slovanskih literatur in potrebo po raziskovanju med slovanskih literarnih odnosov, v katerih ravno ustno slovstvo kaže na kontinuiteto in pomen slovanske tradicije kot pomembne prvine pri nastajanju slovanske obče (generalne) literature (Wollman, »Literárněvědné« 201–207).

Murko v razpravo Praškega lingvističnega krožka z nemškimi slavisti neposredno sicer ni posegal, je pa simpatiziral z nazori (kot je razvidno iz korespondence in iz poznejših *Spominov*) Wollmana in Jakobsona, ki sta opozarjala na faktografske in metodološke pomanjkljivosti Bittnerjeve knjige *Deutsche und Tschechen I*, ki je bila označena kot primer popačenja in tendencioznosti v znanosti. Teoretično analizo je opravil ravno Wollman, ki je napisal delo *K metodologiji primerjalnega slovanskega slovstva (K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské 1936)*, v katerem je reagiral na Bittnerjevo podcenjevanje slovanskih literatur. V monografiji se je posebej dotaknil vprašanja, ali slovanske književnosti tvorijo avtonomno celoto v okviru svetovne literature ali pa obstajajo izolirano brez skupnih znamenj umetnostnega ustvarjanja. Ni se strinjal z Bittnerjevim »biološko-genetskim« razumevanjem svetovne literature v smislu živega organizma, katerega del

so različne pomembne enote, tj. po funkciji in pomenu različne nacionalne literature kot zaprti sistemi. Po Wollmanovem mnenju nacionalne literature ne morejo biti naravni temelj svetovne književnosti, saj njeno izhodišče »niso organizmi nacionalnih literatur, ampak posamezne oblike v svojih strukturnih odnosih« (Wollman, *K metodologiji* 10). Murko je v korespondenci Wollmanov spis zelo pohvalil, zlasti četrto poglavje »Literarnovedni metodološki sklepi« (»Methodologische závěry literárněvědné«), v katerem avtor polemizira z nasprotniki primerjalnega slovanskega slovstva, a je vendar Wollmana opozoril na to, da bi moral v teoretičnih poglavjih terminološko in semantično bolje opredeliti pojma oblika in struktura na osnovi konkretnih primerov, saj bi tako svoj koncept bolj približal bralcu. Ravno Murko je bil tisti, ki ga je prepričal o nujnosti novega, »eidografskega« (oblikoslovnega) pogleda na zgodovino slovanskih literatur. V drugem referatu »Nove smeri literarne vede in eidografska metoda« (Wollman, »Nové« neoštevilčene strani), predstavljenem na prvem kongresu slovanskih filologov v Pragi 1929, je Wollman eidografijo definiral kot komparativno raziskovanje slovstvenih oblik in struktur z upoštevanjem tipoloških analogij in genetskih povezav na ozadju diahronnega razvoja. Murko se je v zvezi s tem v korespondenci zahvalil za navdih iz njegovih spisov »Geschichte der älteren südslawischen Literaturen« (1908) in »Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben Südslawen« (1927), ki sta mu »metodološko največ dala«. ¹⁵

Kot vemo, je bil Murko privrženec starejšega Jagičevega teoretskega koncepta slovanske filologije in je bil prepričan o tematski in panožni enotnosti slovanske literarne zgodovine, jezikoslovja in folklore, o njihovem skupnem predmetu raziskovanja, iz katerega bi bilo izločeno vse, kar presega sfero jezika in besedil. Ta koncept so kritizirali slavistično usmerjeni raziskovalci Praškega lingvističnega krožka, ki so se posvečali metodološkemu problemom panoge v povezavi z razpravo, ali ima slavistika svojo notranjo integriteto z analognim objektom in načini raziskovanja. Murko je na te probleme odgovarjal bolj z obsežno in neutrudno organizatorsko dejavnostjo kot pa s teoretičnimi refleksijami. Kljub svoji povezanosti s pozitivističnimi izhodišči je novoustanovljeno revijo *Slavia* zasnoval kot tematsko odprto in metodološko pluralno periodiko, o čemer pričajo na primer objave mladih ruskih formalistov R. Jakobsona in P. Bogatireva v prvem letniku *Slavie*. Po drugi strani, kot pokaže D. Dolinar v svoji študiji »Matija Murko« (Dolinar 213–228) z opozorilom na Murkovo polemiko s F. Ramovšem, je orientacija na včasih abstraktne slavistične teme v reviji pripeljala do površne recenzentske prakse, ki se je izogibala problematiki moderne zgodovine nacionalne literature. Murko je v *Slavio* poleg Jakobsona iz mlajše znanstvene generacije povabil predvsem Franka

Wollmana, ki je tu redno objavljaj v celotnem obdobju med obema vojnama in na Murkovo priporočilo po drugi svetovni vojni kot že zreli raziskovalec prevzel urejanje sekcije o slovanski literarni vedi.

Murkovo prijateljevanje z Wollmanom je doseglo vrhunec v tridesetih letih, ko je mlajši raziskovalec poklicno dozoreval in začel od svojega učitelja postopoma prevzemati del njegovih aktivnosti v reviji *Slavia* in na Slovanskem inštitutu. Druga svetovna vojna pa je pomenila naraven upad njune korespondence – Murko se je po ukinitvi Slovanskega inštituta dokončno umaknil, Wollman je, kar zadeva objavljanje, obmolnil. Šele po letu 1945 je skupaj s K. Krejčijem in B. Havránkom začel delati v obnovljenem uredništvu *Slavie* in sodeloval tudi pri oblikovanju uvodne izjave novega uredništva (Havránek, Krejčí in Wollman 247–248), ki mu je Murko simbolično predal štafeto. Wollman je v prvem povojnem letniku *Slavie* (1947–1948) objavil obsežen portret »Murkova znanstvena osebnost« (Wollman, »Murkova« 1–22), v katerem ga je prikazal kot živečo legendo evropske slavistike, ki je postala simbolično utelešenje kollárjevske vzajemnosti in novodobnega slovanstva, napolnjenega z moderno vsebino in prenesenega v 20. stoletje. Sklenil je, da so vrnitve k Murku lahko inspirativne tudi v sodobnem metodološkem vrenju zaradi svoje metodološke raznolikosti, nazorskega pluralizma, tematske širine in »življenjske praktičnosti«, ki briše oziroma premošča medgeneracijske razlike. Več kot pol stoletja pozneje je naslednik te slavne filološke tradicije Slavomír Wollman v svojem osebnem spominu (Wollman, »Osobni« 5–12) Murka označil kot kompleksni raziskovalni tip, ki je »prestopal meje znanstvenih generacij, šol in metod« (12), zato lahko upravičeno govorimo o Murkovem obdobju slovanske filologije.

OPOMBE

¹ V zborniku, ki sta ga uredili H. Hlôšková in A. Zelenková je navedena tudi ostala literatura o tej temi.

² F. Wollman v pismu M. Murku z 6. 10. 1925, ki je shranjeno v LA PNP v Pragi, fond M. Murko, inv. št. 114/52.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Stališče Komisije Ministrstva za šolstvo in narodno prosveto v Pragi 10. 2. 1931 o zasedbi stolice za jugoslovanske jezike in literature, ki je shranjeno v Arhivu Univerzity Karlovy v Pragi, fond F. Wollman, inv. št. 896.

⁷ R. Jakobson v pismu M. Murku s 3. 2. 1931, ki je shranjeno v LA PNP v Pragi, fond *Slavia* (pisano v ruščini – prev. A. Z.). Več v Zelenka, *Murkova epoha* 36–37.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ M. Murko v pismu F. Wollmanu s 5. 4. 1931, ki je shranjeno v LA PNP v Pragi, fond M. Murko.

¹¹ F. Wollman v pismu Zboru profesorjev Filozofske fakultete Karlove univerze 12. 6., ki je shranjeno v Arhivu Univerzity Karlovy v Pragi, fond F. Wollman, inv. št. 809.

¹² F. Wollman v pismu M. Murku z 28. 10. 1935, ki je shranjeno v LA PNP v Pragi, fond M. Murko.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Poročilo o razpravi je bilo objavljeno v reviji *Slovo a slovesnost* 2.4 (1936): 127–128.

¹⁵ F. Wollman v pismu M. Murku s 3. 12. 1929, ki je shranjeno v LA PNP v Pragi, fond M. Murko. Pismo je bilo objavljeno v študiji Zelenková in Zelenka 173–177.

LITERATURA

- Ambruš, Jozef. »K problematike vydávania súborných slovenských korespondencií«. *Slovenská literatúra* 18.6 (1971): 605–609.
- Bittner, Konrad. »Methodologisches zur vergleichenden germanisch-slawischen Literaturwissenschaft«. *Germanoslavica* 3 (1935): 1–18, 241–276.
- Dolinar, Darko. *Hermenevtika in literarna veda*. Ljubljana: ZRC SAZU – DZS, 1991.
- – –. »Kritične izdajek«. *Med književnostjo, narodom in zgodovino: Razgledi po starejši slovenski literarni vedi*. Celje in Ljubljana: Založba ZRC, 2007. 41–51.
- – –. »Matija Murko«. *Med književnostjo, narodom in zgodovino: Razgledi po starejši slovenski literarni vedi*. Celje in Ljubljana: Založba ZRC, 2007. 213–228.
- – –. »Matija Murko in slovenska literarna veda«. *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12. Ur. M. Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2002. 98–107.
- – –. »Matija Murko, začetek 'Slavie' in njeni slovenski sodelavci«. *Slavistična revija* 53 (2005): 401–407.
- – –. *Pozitivizem v literarni vedi*. Ljubljana: SAZU in DZS, 1978.
- Đurišin, Dionýz. *Dejiny slovenskej literárnej komparatistiky: Príspevok k vývinu slovenskej literárnej vedy*. Bratislava: Veda, 1979.
- Havráněk, Bohuslav, Karel Krejčí in Frank Wollman. »Doslov redakce o časopisu Slavia«. *Slavia* 18.1–2 (1947–1948): 247–248.
- Hlôšková, Hana, in Anna Zelenková, ur. *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I–II*. Bratislava in Brno: Ústav etnológie SAV in Slavistická spoločnosť Franka Wollmana v Brně, 2006.
- Horák, Jiří. »Úvodem«. Murko, M. *Rozpravy z oboru slovanské filologie*. Praga: Orbis, 1937. V–XIV.
- Jakobson, Roman. »Usměrňené názory na staročeskou kulturu«. *Slovo a slovesnost* 2.4 (1936): 207–221.
- Jesenšek, Marko, ur. *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2002. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 12).
- Konstantinović, Zoran. »Prilog Franka Wollmana teorijskom oblikovanju uporedne nauke o književnosti«. *Slavia* 57.4 (1988): 347–353.
- Liba, Peter. »Medzi vedou a umením«. *Biografické štúdie* 33. Martin: Slovenská národná knižnica in Národný biografický ústav, 2008.
- Maťovčík, Augustín, in Pavol Parenička. *Biografistika: Stav, podoby a metodika biografického bádania na Slovensku*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005.
- Murko, Matija. *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslawen*. Prag in Heidelberg: Carl Winter, 1927.

- — —. *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen*. Leipzig: C. F. Amerlings Verlag, 1908.
- — —. *Paměti*. Praha: František Borový, 1949.
- — —. »Řeč při zahájení I. sjezdu slovanských filologů 6. 10. 1929 v Praze«. *Slavia* 8.4 (1929–1930): 840–849.
- Šimkovič, Alexander. »Poznámky k problematice vydávania literárnej korešpondencie«. *Text a textológia: Litteraria*. Ur. Ivan Kusý. Bratislava: Veda, 1989. 115–129.
- Wollman, Frank. *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*. Brno: Masarykova universita, 1936.
- — —. »Literárněvědné metody v Bittnerově knize 'Deutsche und Tschechen'«. *Slovo a slovesnost* 2.4 (1936): 201–207.
- — —. »Murkova vědecká osobnost«. *Slavia* 18.1–2 (1947–1948): 1–22.
- — —. »Njehošův deseterec«. *Slavia* 9.4 (1930–1931): 737–791.
- — —. »Nové směry literární vědy a eidografická metoda«. *I. sjezd slovanských filologů v Praze 1929: These a poznámky k diskusi. Sekce č. 1*. Praha, 1929, č. 9.
- — —. »Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání slovanského, jeho cíle a metody«. *I. sjezd slovanských filologů v Praze 1929: These a poznámky k diskusi. Sekce č. 1*. Praha, 1929.
- — —. *Slovesnost Slovanů*. Praha: Vesmír, 1928.
- — —. »Vampyrické pověsti v oblasti středoevropské«. *Národopisný věstník československý* 14.1 (1920): 1–16; 14.2 (1920): 1–57; 15.1 (1921): 1–58; 16.1 (1923): 80–96; 16.2 (1923): 133–149; 18.2 (1925): 133–169.
- Wollman, Slavomír. *Česká škola literární komparatistiky: Tradice, problémy, přínos*. Praha: Univerzita Karlova, 1989.
- — —. »Osobní vzpomínky na Matyáše Murka«. *Murkova epocha slovanské filologie*. Praha: Slovanský ústav AV ČR in Euroslavica, 2003. 5–12.
- Zelenka, Miloš, ur. *Murkova epocha slovanské filologie*. Praga: Slovanský ústav AV ČR in Euroslavica, 2003.
- Zelenková, Anna, in Miloš Zelenka. »Matija Murko v dokumentech (príspevok k dejinám európskej slavistiky)«. *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky: Sborník studií*. Ur. Ivo Pospíšil in Miloš Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana idr., 2005. 148–187.

Comparative Studies and Literary History in the Correspondence between Two Slavic Philologists (Matija Murko and Frank Wollman)

Keywords: Slavic philology / comparative literature / journal *Slavia* / Murko, Matija / Wollman, Frank / Slavic languages and literatures

This article explores the correspondence between Matija Murko (1861–1952) and Frank Wollman (1888–1969), two philologists who, despite belonging to different generations and applying different methods, shared a long-standing interest in folklore, comparative studies, and the history of Slavic literatures. All 156 letters written by Wollman to Murko between 1922 and 1951 together with twenty-six letters addressed to Wollman by Murko that are filed in the Literary Archives of the Museum of Czech Literature in Prague offer an interesting view on the common research and organizing activities of both scholars, reflecting the history of Slavic studies in the first half of the twentieth century (namely, Wollman's appointment to the position of senior lecturer, his failed succession to Murko's post at the Department of South Slavic Languages and Literatures at the Faculty of Arts at Charles University, Prague; the discussions between the Linguistic Circle of Prague and German Slavic scholars in Prague; etc.). It was Murko, his close contact with positivist methodology notwithstanding, who helped to establish the concept of "eidology" as structuralist comparative studies. Moreover, he influenced Wollman's ideas of the structural unity of Slavic languages as well as the younger scholar's attitude to the existence of the common cultural heritage of the Slavic peoples. Reading correspondence between the two men thus helps us gain better insight into the life and works of great Slavic scholars that saw their field of study not only as a "pure" science but as a tool that cultural politics can use to meet current social needs.